

LEKCE Z KOREJSKÉ KULTURNÍ DIPLOMACIE: PÉČE O HUDEBNÍ KULTURNÍ DĚDICTVÍ

Petr Dorůžka

Položme si otázku: Jak vznikne hudební velmoc? Tento typ otázek je zvláště častý v oblasti world music, v níž jsou kultury poskládány do spojitého spektra, aniž by sledovaly hierarchii, v níž dominují hudební pravidla Západu. Každý, kdo dnes pořádá festival či vybírá hudbu pro rozhlasový pořad, došel ke zjištění, že některé zeměpisné oblasti jsou na zajímavou hudbu zkrátka štedřejší než jiné. Nejde vždy o státní celky, často jsou to regiony, nebo dokonce města. Existuje tedy korelace mezi hudební diverzitou a zeměpisem? Zde je několik příkladů.

Řada novodobých stylů vznikla v přístavech: jazz v New Orleansu, tango v konglomeraci Buenos Aires a Montevidea, Beatles pocházeli z Liverpoolu a praxi získávali v klubech Hamburku. Přístavy byly tavíci kotlíky kultur, ale podobně fungovaly stezky karavan, migrační trasy, například Hedvábná stezka v Asii, podél níž se šířily hudební nástroje i náboženské myšlenky. Díky migraci pronikla skotská a irská hudba do Severní Ameriky a evropský klezmer do Spojených států amerických, kde prodělal překvapivou metamorfózu.

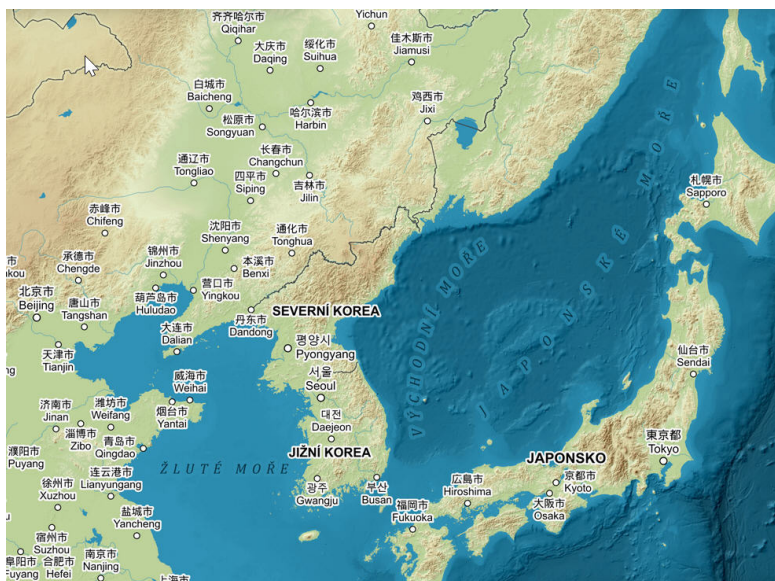
K tomu, aby se nějaká oblast na mapě proměnila v hudební velmoc, je ale potřeba souhra více faktorů. Tak například, řada odborníků dlouhodobě uznává ostrov Madagaskar za zdroj unikátní hudby (Dorůžka 2010), právě tak jako souostroví Kapverdy. Zatímco ale umělci z Madagaskaru oslovili jen užší okruh specializovaných posluchačů, zpěvačka Cesarie Evora (1941–2011) z Kapverd dokázala zaujmout mainstreamové publikum, i když ani to nebyla snadná cesta: na mezinárodní uznání čekala až do svých padesáti let, první nominaci na Grammy získala roku 1995, kdy hudba z odlišných kultur byla už stálou položkou na festivalech world music. K úspěchu byly tedy nutné nejen inspirativní kořeny, ale i kombinace správného hlasu a repertoáru ve správnou dobu.

Jiným příkladem jsou skandinávské země, které nabízejí nejen zajímavé tradiční žánry i nástroje, ale navíc disponují kvalitním školstvím, které hudební tradice rozvíjí a nefixuje je do strnulé folkloristické podoby. V případě Finska do hry vstupuje další faktor, hudba se tu stala zdrojem národní identity, což vyplývá ze zeměpisné polohy. Sousední Rusko v průběhu 20. století několikrát využilo mocenské převahy a přivlastnilo si původně finská území v oblasti Karélie. V Evropě patří Finsko k nejlepším vzorům, jak se buduje hudební kapitál. Výsledným efektem je, že 1) vaše hudba budí zájem ve světě, stává se exportním artiklem, 2) investovat do hudby se vyplácí, grantové programy ve Finsku fungují v mnoha rovinách. Finské skupiny jako Värttinä či akordeonista Kimmo Pohjonen pronikají na světovou scénu od 90. let, ale tématem následující úvahy bude podobně expandující fenomén současnosti, a sice korejská hudba.

Jižní Korea: proměna ekonomického tygra v hudební velmoc

Nebude řeč o komerční produkci zvané K-Pop ani o hudbě severokorejské diktatury, ale o stylově velmi různorodé nabídce z jižní části korejského poloostrova. Každý, kdo sleduje mezinárodní veletrhy jako Womex, Babel Med či Mundial Montréal,¹ zjistil nejen to, že korejské kapely jsou v programové nabídce mnohem častější než hosté z jiných zemí jihovýchodní Asie, ale také, že se jedná o výběr žánrově pestrý, v němž chybí jakákoli forma podbízivosti známá ze soutěží typu Eurovize, tedy snaha překlenout kulturní předěl mezi Koreou a západními zeměmi nějakou populistickou vazbou na západní hudební stereotypy. Naopak, většina skupin sleduje silně tvůrčí a individualistickou linii: jde do rizika, a pokud přece jen hledá společnou platformu se Západem, je to spíše experiment a avantgarda.

1. Srov. „Black String.“ *Virtual Womex* [online] 2016 [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.womex.com/virtual/piranha_arts_1/event/black_string>. „Park Jiha.“ *Virtual Womex* [online] 2017 [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.womex.com/virtual/piranha_arts_1/event/park_jiha_1>. „Kim So Ra“ *Virtual Womex* [online] 2018 [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.womex.com/virtual/piranha_arts_1/event/kim_so_ra>. „Ak Dan Gwang Chil.“ *Virtual Womex* [online] 2019 [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.womex.com/virtual/piranha_arts_1/event/ak_dan_gwang_chil>.

Některé korejské hudební objevy jste mohli vidět na festivalu Colours of Ostrava či na koncertní řadě Respect Plus, ale ten vůbec první krůček nastal roku 1999, kdy do Prahy přijelo hudební těleso s poněkud nepřehledným názvem Ansámbl Národního centra pro korejské múzické umění se sídlem v Soulu. Od první vteřiny bylo jasné, že nepůjde o rutinní show pro turisty zakládající si na krojích. Tanečnice, zpěvák, dvě zpěvačky a jedenáct muzikantů předvedli napjatě sledujícímu publiku ukázky umění, které se po staletí pěstovalo v palácích korejských vládařů – a které má tedy k „folkloru“ stejně daleko jako hudba Bacha či Mozarta.

Koncert proběhl 8. března 1999 ve Španělském sále na Pražském hradě. Exorcistický rituál s tanečnicí v bílém kostýmu vůbec neodpovídal strašidelným evropským představám o vymítání ďábla, ale působil jako kultivované laškování a svádění. Zatímco evropská hudba odvozuje tempo od tepu srdce, v Koreji je základem rytmu dech, jedna doba může trvat až tři vteřiny. Na koncertu přítomný znalec Orientu a lektor muzikologie na pražské HAMU Vlastislav Matoušek mi tehdy prozradil, že západní hudebníci nazývají efekt

extrémně pomalého tempa „spirituální čas“. Zatímco západní avantgardní skladatelé jako Morton Feldman, Mikolaj Gorecki či Arvo Pärt se k těmto metodám pracovali až ve 20. století, v Koreji žije tato tradice bez velkých změn od středověku (Dorůžka 2021). Proto nám připadá, že korejská hudba mluví podobným jazykem jako západní avantgarda. Jinými slovy, je to hudba plná tajemství, lákající posluchače ke zkoumání, jejíž přitažlivost ještě násobí fascinující nástroje. Obrovité citery *kayagum* a *geomungo* jsou pověstné majestátními hlubokými tóny, jejichž výšku lze „ohýbat“, takže znějí podobně jako twangové kytary² ve filmových westernech. Při hlubším ponoru objevíte další spřízněnosti: ozvěny preparovaného klavíru Johna Cage, časové prodlevy Mortona Feldmana. Ostatně, pro autora těchto řádků bylo první návnadou právě setkání i rozhovor s Johnem Cagem v orchestřišti londýnského divadla roku 1990, kde tento velikán západní experimentální hudby radil korejskou tradici ke svým inspiracím.

Při návštěvě showcasového festivalu A Journey to Korean Music v Soulu v roce 2019 jsem o korejské hudbě hovořil s Hee-sun Kim, ředitelkou National Gugak Center, institutu ke studiu a rozvíjení korejské tradiční hudby v Soulu. Řekla mi: „*Propojení naší hudby se Západem skutečně existuje. Korejská hudba má víc svobody, není tolik svázána formou jako indické rágy anebo indonéský gamelan. V korejské hudbě je též spousta prázdného prostoru, ticha, což je prostředek, který užívá i západní avantgarda. Ta vznikla jako rebelie proti statutu quo, proti dřívějším zvyklostem západní hudby. Když vezmete vývoj evropské hudby od klasiky po 20. století, tak ta konečná stanice, kam John Cage přivedl vývoj, je zmíněná svoboda. A to je základ společného jazyka mezi Západem a Koreou. Ovšem svoboda s určitým postojem, principem, směřováním. I v korejské aristokratické hudbě existuje směr, kde každý nástroj hraje jinou melodii. Výsledek zní hodně syrově. Ne jako harmonie, ale jako evropská avantgarda.*“ (Hee-sun Kim in Dorůžka 2021) Není další příčina v tom, že John Cage studoval stejně jako Phil Glass

2. *Twang* byl jeden z prvních kytarových efektů. Jeho základem byla periodická změna výšky, tedy vibrato, způsobená vibratovou pákou u kobyly zvané *whammy bar*.

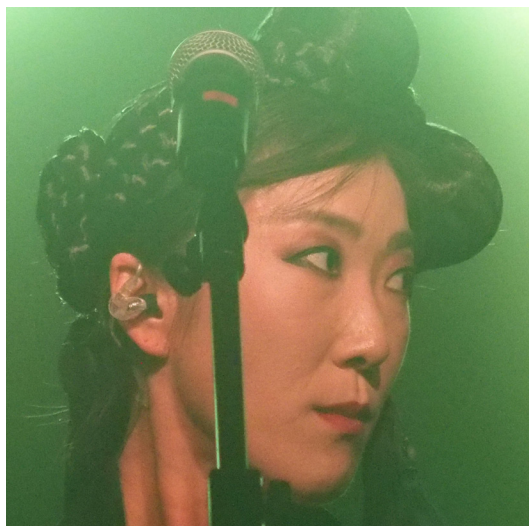
*Gugak museum v Soulu – delegáti veletrhu Journey to Korean Music, 2019.
Foto Petr Dorůžka*

buddhismus? Hee-sun Kim dodává: „*John Cage se též přátelil s Nam June Paikem. Ten byl původem z Koreje, ale žil a tvořil především v Evropě a USA.*“ (Tamtéž) Nam June Paik působil v řadě uměleckých disciplín a je označován za zakladatele videoartu (Tanasoaicam 2013; Anderson 2006).

Korejské kapely úspěšně pronikají na světové festivaly, v očích západního publika se tak Jižní Korea stala podobnou hudební velmocí jako Finsko, Irsko, Mali či Kapverdy, tedy země, jejichž hudební export výrazně převyšuje význam daný rozlohou či počtem obyvatel (Broughton 2020). Případ Koreje je o to zajímavější, že ji od Západu odděluje daleko větší kulturní bariéra. Jak tedy došlo k tomu, že z hospodářského asijského tygra se stal tygr kulturní?

Japonská okupace, korejská kulturní identita a ženský faktor

O spřízněnosti se západní avantgardou jsme se už zmínili, ve hře jsou i další faktory. Díky historickému traumatu z třicet šest let trvající japonské okupace si Korejci váží svého kulturní dědictví mnohem víc než některé evropské národy. Tento potenciál rozvíjí jak hudební školství, tak i zpracovaný systém státní podpory.

*Jihokorejská zpěvačka
Chorong Bang.
Foto Petr Dorůžka*

Dalším zajímavou skutečností je, že v sestavách skupin mají převahu ženy. Tvrdí se, že muži v hudbě prezentují ego či narcisismus, čehož názorným příkladem jsou ikony rockové historie jako David Bowie či Queen, kdežto ženy dialog, souznění. Je Korea v tomhle směru odlišná od Západu? Jedna z účinkujících zmíněného showcasového festivalu A Journey to Korean Music, Kyungso Park, hráčka na citeru *kayagum* ve skupině SB Circle, upřesňuje: „*V minulosti ženy nesměly hrát na veřejnosti, v uplynulém století se to začalo měnit a žen-muzikantek přibývalo a teď na kayagum skutečně hrají většinou ženy.*“ (Kyungso Park in Dorůžka 2021) Zpěvačka Chorong Bang dodává: „*Ano, jedná se o typicky korejský trend. Funguje to takhle: rodiče pošlou syna na taekwondo a bojové sporty a dceru na klavír. Žena je vychovávána k umění, muž k síle.*“ (Chorong Bang in Dorůžka 2021)

Chorong Bang zpívá se skupinou Ak Dan Gwang Chil, známou pod jazykově přátelštější zkratkou ADG7. V devítičlenné sestavě je celkem šest žen, používají tradiční nástroje včetně ústních varhan *saenghwang*, velké citery *ajaeng* i korejských bubnů ve tvaru přesýpacích hodin *janggu*. O své hudbě skupina tvrdí, že navazuje na šamanské tradice, její koncerty jsou do detailu vizuálně

Korejská skupina ADG7. Foto promo archiv skupiny

připravené a působí jako vyzývavý avantgardní kabaret. Roku 2018 vystoupila na Colours of Ostrava.

A jak do budování hudebního kapitálu zapadá kulturní identita? Korejský poloostrov leží v exponované geopolitické oblasti, mezi dvěma imperiálními mocnostmi, Čínou a Japonskem. Již zmíněná citeristka Kyungso Park vysvětluje: „V průběhu historie jsme byli trvale ovlivňováni zvenčí: japonská kolonizace, korejská válka, hodně jsme z našich tradic ztratili, ale pak se to obrátilo. Korejci si své kultury váží, o tradice se zajímají i mladí. Nevidí v tom nedotknutelné muzeální artefakty, ale proces, který neustále pokračuje, vyvíjí se to paralelně se světovou kulturou.“ (Kyungso Park in Dorůžka 2021) Ředitelka Hee-sun Kim dodává: „Když se s koncem války roku 1945 zhroutil koloniální nadvláda Japonska, naše kultura se vzpamatovala z největších ztrát. Třicet šest let jsme byli japonskou kolonií, to je více než jedna generace. Roku 1948 vznikla korejská vláda, pak následovalo pět let korejské války, pak vznikly dva korejské státy. Jihokorejská vláda budovala svobodný stát, soustředili jsme se na kulturní dědictví, aniž bychom

se snažili ho fixovat do nějaké muzeální folkloristické podoby. To je úplný opak severní Koreje, kde se tradiční kultura stala nástrojem propagandy. Od 1964 u nás začal fungovat systém na uchování kulturního dědictví, vláda podporuje umělce, a s tím souvisí i kulturní diplomacie.“ (Hee-sun Kim in Dorůžka 2021)

Právě tento bod může být pro českého čtenáře zajímavý. O kulturní diplomacii se dnes hodně mluví, i proto, že v době populismu a úpadku politické kultury je důležité podporovat kulturu a vzdělání. Nejedná se ale o nic nového: Když se ohlédneme do naší totalitní historie, byla to právě kulturní diplomacie Spojených států amerických, která podporovala šíření amerického jazzu v diktaturách či zemích třetího světa. Tím nejviditelnějším příkladem byla světová turné Louise Armstronga podporovaná americkým *state departmentem*. Díky tomu třeba Armstrong vystoupil i na Mezinárodním jazzovém festivalu v Praze roku 1965. Pro úplnost dodejme, že kulturní diplomacie v případě velmoci, jako jsou USA, může mít i temnou rovinu. Objevují se teorie, že Armstrongova africká turné měla i politickou agendu. V době studené války o vliv v Africe tvrdě soupeřily USA a Sovětský svaz, britský deník *Guardian* dává do souvislosti Armstrongovo turné a vraždu konžského aktivisty a politika Patrice Lumumby (Burke 2021). Historie je zároveň zdrojem pikantních paradoxů: Armstrong si z afrických výletů vozil zásoby marihuany, a když ho jednou při příletu letištní úředníci nasměrovali do fronty na kontrolu zavazadel, šťastnou náhodou se objevil nic netušící Richard Nixon, v té době ve funkci viceprezidenta, který Armstrongovy kufry bezpečně pronesl (Schnabel 2015).

Závěrem praktický příklad ze současnosti a z domácího prostředí: showcasová konference Czech Music Crossroads, která od roku 2014 každoročně probíhá v rámci festivalu Colours of Ostrava, prezentuje vedle umělců ze středoevropských zemí i přídatnou kategorii pro vzdálenější účinkující, tzv. *guest country*. Účast zahraničních umělců by nebyla možná bez podpory jejich mateřských kulturních organizací. Díky tomu se na ročník 2020 podařilo naplánovat jako *guest country* Jižní Koreu, což se ale bohužel vzhledem ke covidové epidemii neuskutečnilo ani roku 2021, ale pokud to vyjde roku 2022, bude to ta nejlepší ilustrace tohoto textu.

Literatura:

- BURKE, Jason 2021: „Louis Armstrong and the spy: how the CIA used him as a ‘trojan horse’ in Congo.“ *The Guardian* [online] 12. 9. [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/music/2021/sep/12/louis-armstrong-and-the-spy-how-the-cia-used-him-as-a-trojan-horse-in-congo>>.
- DORUŽKA, Petr 2010: Madagaskar, svět mimo čas. *UNI* 9, s. 26–29.
- DORUŽKA, Petr 2021: Jak se Jižní Korea proměnila v hudebního tygra. *Uni* 9, s. 20–25.

Internetové zdroje:

- „Ak Dan Gwang Chil.“ *Virtual Womex* [online] 2019 [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.womex.com/virtual/piranha_arts_1/event/ak_dan_gwang_chil>.
- ANDERSON, Virginia 2006: „Nam June Paik.“ *The Independent* [online] 27. 2. [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <<https://www.independent.co.uk/news/obituaries/nam-june-paik-348001.html>>.
- „Black String.“ *Virtual Womex* [online] 2016 [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.womex.com/virtual/piranha_arts_1/event/black_string>.
- BROUGHTON, Simon 2020: „Korean New Wave: Essential 10 Albums.“ *Songlines* [online] 17. 8. [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <<https://www.songlines.co.uk/features/essential-10/korean-new-wave-essential-10-albums>>.
- „Kim So Ra.“ *Virtual Womex* [online] 2018 [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.womex.com/virtual/piranha_arts_1/event/kim_so_ra>.
- „Park Jiha.“ *Virtual Womex* [online] 2017 [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.womex.com/virtual/piranha_arts_1/event/park_jiha_1>.
- SCHNABEL, Tom 2015: „Satchmo, Nixon and the Hidden Stash.“ *KCRW* [online] 22. 7. [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <<https://www.kcrw.com/music/articles/satchmo-nixon-and-the-hidden-stash>>.
- TANASOICAM, Liviu 2013: „Beyond Cage: Nam June Paik.“ *Non Finito* [online] 9. 8. [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: <<https://medium.com/history-of-art/nam-june-paik-escaping-the-cage-d5f6fdffdd750>>.

A Lesson in Korean cultural diplomacy

The term “musical superpower” is particularly common in the field of world music, where cultures are assembled into a continuous spectrum and do not follow a hierarchy of the Western-dominated roles. Some geographical areas simply provide more interesting music than others. These are not always nations, but often regions or even cities: consider the ports of Buenos Aires, New Orleans or Liverpool, or countries such as Cape Verde, Madagascar, Finland, and Ireland, or in recent decades, South Korea. This country also provides a good example of state financial support and its importance for cultural exports. South Korean musical groups are much more frequent in the programs of international music expos (such as WOMEX) than acts from other Southeast Asian countries. The selection of the presented South Korean music is always varied in terms of genre, far from the pandering known from Eurovision-type competitions. There is also an interesting connection between Korean music and the Western avant-garde: he highlights the contributions of the American composers John Cage, Phil Glass, and multimedia performer of American and South-Korean origin Nam June Paik.

Key words: Korea; South Korea; Gugak music; cultural diplomacy; WOMEX; musical avant-garde.